

KÉTNYELVŰSÉG: PSZICHOLOGISZTIKAI DIMENZIÓK

BÁTYI SZILVIA

1. Bevezető

A kétnyelvűségi kutatások felé egyre nagyobb érdeklődéssel fordulnak a pszichológusok, pszicholingvisták, alkalmazott nyelvészek, neuropszichológusok, szociolingvisták. A növekvő érdeklődés oka abban rejlik, hogy a kétnyelvűek száma a világon meghaladja az egynyelvűek számát, és ez a szám csak növekedni látszik a határok eltűnésével, a turizmussal, a nemzetközi kommunikációs hálózat növekedésével. A kétnyelvű megismerés tanulmányozása ingoványosabb talajra vezethet minket, mint az egynyelvűek tanulmányozása, mivel ez a „csoport” nagyon összetett, ha figyelembe vesszük az olyan tényezőket, mint a nyelvelsajátítás ideje, a második nyelvben elért jártasság és a nagyszámú nyelvkombinációk lehetősége (De Groot – Kroll 1997).

A pszicholingvisztika egyik fő kutatási területe a kétnyelvű mentális lexikon. Vizsgálata azért is nehéz, mert a mentális lexikon nem lezárt, állandóan változik, összetételét több tényező befolyásolja (Navracsics 2007). A számos kutatás még mindig nem adott választ például a tárolás kérdésére: egységes vagy elkülönült. Sok a megválaszolatlan kérdés a lexikai, a szemantikai szint szerveződését illetően, továbbá a nyelvprodukción és nyelvmegértés területén is.

2. Lexikai-szemantikai szerveződés

A kétnyelvű gyermekek lexikai-szemantikai tudásának vizsgálata fontos információkat szolgáltat a két nyelv rendszerének szimultán működéséhez. Továbbá az ilyen vizsgálatok rávilágíthatnak a lexikai-szemantikai fejlődés hajtóerejére, legyenek azok általános fejlődési tényezők (pl. kor/kognitív érettség, beiskolázottság, az olvasás elsajátítása), vagy speciális nyelvi tényezők (nyelvben elért jártasság vagy az adott nyelvnek való kitettség) (Sheng – McGregor – Marian 2006).

A mentális lexikon fejlődéséhez a gyermeknek nemcsak újabb „bejegyzéseket” kell hozzáadnia a már létező tároló helyhez, de szükség van arra is, hogy ezt a tároló helyet úgy szervezze, hogy az jól működő rendszerként funkcionáljon. Egy fontos változás/eltolódás figyelhető meg a szemantikai lexikon szerveződésében 5-8 éves egynyelvű gyermekeknél (Nelson 1977). Ez a jelenség a szintagmatikus-paradigmatikus eltolódás, amelyet szóasszociációs tesztekkel vizsgáltak (Sheng – McGregor – Marian 2006). Öt éves korban a legtöbb gyermek a hívószóra a szintaktikai sorrendben azt követő szót válaszolja, pl: *hideg-kint*. Kilencéves korukra azonban már a válaszok többnyire ugyanabból a szófajból érkeznek pl: *hideg-meleg*. Következésképpen a kutatók a különböző szófajhoz tartozó válaszokat szintagmatikusnak, az egy szófajhoz tartozókat paradigmikusnak nevezték el. A felnőtt nyelvhasználókra is jellemző a minta, miszerint a paradigmikus válaszok szignifikánsabbak, mint a szintagmatikusak (Lippman 1971). A szintagmatikus és paradigmikus válaszok gya-

korisága függ a szófajtól és a szógyakoriságtól is (Sheng – McGregor – Marian 2006). Ahogy azt fentebb említettem, ez a változás végbemegy, mire a gyermek eléri a kilencedik életévét. Vizsgálatom alanyaiként többek között ezért is ennél idősebb korosztályt, 12-13 éves gyermekeket választottam.

A kétnyelvűek lexikai-szemantikai szerveződését vizsgálva Marian és társai (Sheng – McGregor – Marian 2006) tesztelték a kétnyelvű előny hipotézist. A hipotézis szerint azzal, hogy a kétnyelvű gyermekek tudatában vannak annak, hogy különböző szavak vonatkozhatnak ugyanarra a fogalomra, korábbi fejlődést érnek el a lexikonban lévő szemantikai kapcsolatok terén (Cummins 2001; Vygotsky 1962). Ezért a kétnyelvű gyermekeknek fejlettebb a szemantikai hálójuk, mint egynyelvű társaiknak. Egyik bizonyíték erre a piaget-i nominális realizmus feladat (Piaget 1964). A gyerektől azt kérdezik, hogy két dolog cserélhet-e nevet (pl. Hívjuk a napot holdnak?), és ha igen, akkor mik a következményei a névcserének (Mi lesz az égen éjszaka?). Ezekben a feladatokban a kétnyelvűek kimagaslóan teljesítettek, nagyobb nyelvi flexibilitást tanúsítva ezzel, és rámutatva, hogy korábban elválasztják az elnevezést a dologtól. Ezt nevezik metanyelvi tudatosságnak. Navracsecs Judit (1999; 2002) háromnyelvű (angol, magyar, perzsa) gyerekekkel végzett vizsgálatában rávilágít a metanyelvi képesség működésének bizonyítékaira, úgymint a grammatikai szabályok és lexikai elemek internalizálása, azok hibás használata a nem megfelelő nyelvben, a túllátalánosítások és ezek alkalmazása a nyelveken keresztül.

Marian és társai kutatási eredményei nem mutatnak eltérést a kétnyelvűek és egynyelvű társaik lexikai-szemantikai szerveződésükben. Ahogyan az a hároméves longitudinális vizsgálat is kevert eredményeket mutat, amelyet francia–angol kétnyelvűekkel végeztek (Lambert – Tucker 1972).

3. Szemantikai háló

A mentális lexikont vizsgáló kutatók egyetértenek abban, hogy valamiféle háló létezik benne, de vita folyik arról, hogy milyen a háló szerveződése, és hogy ezt milyen módszerekkel fedhetjük fel (Aitchison 2003). A korai vizsgálatok arra fordították a figyelmüket, hogy milyen a kapcsolat ereje az egyes szavak között. Ezen vizsgálatok eredményei megteremtették a talajt további vizsgálatok számára, amelyek már egy átfogó szerkezetet próbálnak meghatározni az egyes kapcsolatok mögött (Cruse 1986; Lipka 1992).

A szemantikai háló vizsgálatára főképp szóasszociációs tesztet használtak/nak (Aitchison 2003; Lengyel 2008; Navracsecs 2007). A vizsgálatban a kísérleti személynek ki kell mondaniuk, vagy le kell írniuk az első szót, ami az adott hívószóról eszébe jut. Ennek vannak különböző változatai (írásban vagy szóban, esetleg szólistákat kapnak a kísérleti személyek, vagy egy képernyőn tűnik fel a szó, esetleg a kísérletvezető mutatja fel a szavakat). A szemantikai hálózvizsgálatok három fő eredményt hoztak. Először, hogy az alanyok majdnem mindig az adott hívószó szemantikai mezőjéből választanak szót. Tehát mondjuk a *tű* hívószóra senki nem írja azt, hogy *szög*, pedig ugyanolyan vékony tárgyak. Inkább a varrással kapcsolatos szavak érkeznek válaszsavakként (Aitchison 2003).

A másik eredmény, hogy a kísérleti személyek a szó párját hívják elő, ha épp az adott szónak van párja. Pl. a *férj* szóra érkezik a *feleség*, vagy fordítva, esetleg az ellentétpárok: kicsi – nagy. A harmadik eredmény, hogy az adatközlők főleg azonos szófajú szót válaszolnak, tehát főnévre főnév, igére ige stb. érkezik.

A szóasszociációs tesztek, amellett, hogy mind a mai napig fontos kutatási módszernek számítanak a szemantikai hálózati vizsgálatokban, több hátránnyal is rendelkeznek. Egyrészt nem természetes állapotot teremtünk azzal, amikor a hívószavakra kérünk válaszszavakat. Az emberi nyelv nem így működik. Másrészt sokat számít, hogy a hívószavak milyen más szavakkal együtt fordulnak elő a kísérletben. A *hold* hívószóra főleg a nap, éjszaka, csillagok a válaszszavak általában. De ha előtte szerepeltek olyan szavak, mint *elefánt*, *bálna*, *stadion*, akkor a válaszok többsége a *hold* szóra bizonyára a *nagy* szó lesz. Valójában tehát a szóasszociációs tesztek eredményei nem adnak valós képet az ember szemantikai hálójáról, viszont a hálóban lévő kapcsolatok milyenségéről sokat elárulnak.

Aitchison (2003) szerint a szavak közötti kapcsolatoknak négy fő típusa van:

Mellérendelés (koordináció). A leggyakoribb kapcsolat a szóasszociációs tesztekben. Olyan szavak, amelyek mellérendelt viszonyban vannak egymással, mint pl. *só*, *bors*. Ide tartoznak az ellentétpárok is, amelyek így kéttagú csoportokat alkotnak, mint pl. a *bal* – *jobb*, vagy *hideg* – *meleg*. Ezekre a szavakra gyakran utalnak úgy, mint hiponímákra.

Kollokáció. Olyan szavak, amelyek a hívószavakkal egy környezetben, vagy együtt fordulnak elő, pl. *sós víz*, *fehér kenyér*.

Főlérendeltség (hiperonímia). Ritkábban fordul elő, mint válaszszó. Ezek a szavak egy osztályt fognak össze, mint pl. a *rovar* szó a *pillangó* szóra.

Szinonímia. Teljes szinonimák ritkák, inkább hasonló jelentésű szavakról beszélünk. Így pl. *beszél* – *csacsog*.

A paradigmikus-szintagmatikus szétválasztás alapján a szavak közötti kapcsolatok tehát kategorizálhatók. A paradigmikus alkategóriák a következők: hiponímák, szinonimák, lexikai ekvivalensek, rész-egész viszony, antonimák. A szintagmatikus kapcsolatok pedig szerkezeteket alkotnak, pl. a jelzői szerkezet, határozói szerkezet stb. (Navracsics 2007). A szavak közötti kapcsolatok harmadik típusát az asszociatív kapcsolatok alkotják. Ide sorolhatók azok a szavak, amelyek között nem áll fenn paradigmikus vagy szintagmatikus viszony, kapcsolódásuk véletlenszerű (Navracsics 2001).

Ahogy az már fentebb említésre került, a szófaj megőrződik a hívószóra érkezett válaszszavaknál is. Hibajelenségek megfigyelésénél derült ki az, hogy a kimondott hibás szó ugyanabból a szófajból való szó volt. Pl. *Belenéztem a kalendáriumba* (katalógusba) vagy *A könyv, amit most irtam (olvastam), szörnyű*. Ez a felfedezés azt bizonyítja, hogy a szó szófaja egy nélkülözhetetlen része a szónak és szorosan kapcsolódik

hozzá (Aitchison 2003). Aitchison szerint úgy képzeljük el a szót, mint egy pénzérmét, amelynek egyik oldalán a jelentés és a szófaj van, másik oldalán a hang. Szóasszociációs vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a főnevek 80%-ban őrzik meg a szófajukat, az igék és melléknevek pedig körülbelül 50%-ban (Aitchison 2003). Magyar párú kétnyelvűekkel Navracsics Judit (2007) végzett szóasszociációs kísérletet. A főnevekre érkezett válaszoknál 67%-ban őrződik meg a szófaj, az igéknél 50%-ban, a mellékneveknél 51%-ban. A kétnyelvű mentális lexikonban tehát az egynyelvűhöz hasonlóan a szó szófaja meghatározó a tárolásban.

4. Anyag és módszer

A fentebb leírtak tükrében a következőkben egy, a kárpátaljai magyar iskolákban végzett vizsgálatot mutatok be. Ez egy olyan pszicholingvisztikai vizsgálat, amely szociolingvisztikai dimenziókat is felölel. Pszicholingvisztikai, mert a kárpátaljai magyar általános iskolások, ezen belül a 12-13 évesek kétnyelvű mentális lexikonját vizsgálja folyamatos szóasszociációs próbával. Szociolingvisztikai, mert a szóasszociációs teszt elvégzése előtt az adatközlők egy kérdőívet töltöttek ki, amely rákérdez a nyelvi háttérükre: milyen nyelvet használnak a családban, milyen a szülők anyanyelve, melyik nyelvet érzik közelebb állónak, milyen nyelvű óvodába jártak stb. A vizsgálatot egy 469 fős, több szempontból reprezentatív mintán végeztem. A minta kiválasztásának szempontjai a következők voltak: az iskola tannyelve (egynyelvű vagy kéttannyelvű), a magyarok aránya a településen (többségben vagy kisebbségben élnek), a település jellege (városi vagy falusi). Kontrollcsoportként magyarországi magyar egynyelvű csoportot, ukránjai ukrán egynyelvű csoportot és szlovákiai kétnyelvű csoportot vizsgáltam.

A hívószavakat a Magyar Nemzeti Szövegtár gyakorisági szótárából választottam ki: *boldogság* (984 167), *kérdez* (7 349 667), *nagy* (219 407 976), *álom* (5 529 333), *ad* (106 395 833), *kenyér* (2 980 833), *víz* (1 576 000), *érdekes* (8 809 667), *anya* (6 447 000), *száz* (2 087 535). Az ukrán hívószavak pedig ezeknek az ekvivalensei (ukrán gyakorisági szótár nem lévén): *щасття, питати, великий, сон, дати, хліб, вода, цікавий, мати, сто*.

A gyerekek azt az instrukciót kapták, hogy a kísérletvezető által A4-es lapokon felmutatott kulcsszóra fél perc alatt annyi szót írjanak, amennyi az adott szóról eszükbe jut, mindegy milyen nyelven. A felmutatott szót nem kell leírni. Hívószavakként egyik iskolában a magyar szavakat, másik iskolában az ukrán szavakat használtam, majd két hét múlva megismételtem a másik nyelv szavaival is.

5. Eredmények

Mindenekelőtt a 'szó' fogalmát kell tisztáznunk a korpusz nagyságának meghatározásához. A klasszikus grammatikai szómeghatározással a mentális lexikonban tárolt szóegységek csak részben jellemezhetők. A szó lehet tőszó és toldalékolt forma, lehet összetétel és szókapcsolat. Egy-egy aktiválás a mi esetünkben sokszor több szóból áll, és ezt ugyanolyan egységnek kell tekintenünk, mint a tőszót. Így az egyes aktiválásokat 'mentális szónak' nevezzük, ahogy azt Gósy és Kovács tették egy

tanulmányukban (Gósy – Kovács 2001). A 20 hívószóra a 469 kísérleti személy összesen 29 702 mentális szót írt. A továbbiakban elemzésre kerülő magyar hívószavakra 15 763 válaszszó érkezett.

A folyamatos szóasszociációs módszer segítségével az első, erősebben kapcsolódó asszociáció mellett feltárhatók a hívószóhoz lazábban kapcsolódó gyengébb asszociációk is. A válaszszavakat ezért két csoportra osztottam, az első csoportba kerültek a hívószóra adott első válaszszavak, a második csoportba pedig az összes többi asszociáció.

A magyar hívószavakra érkezett első asszociációkat Excel fájlba írva, összesítve, csökkenő sorrendbe rendeztem, annak érdekében, hogy megnézzük, melyek azok a szavak, amelyek a legtöbbször érkeznek válaszként, s ezáltal az adott hívószóhoz a legszorosabban kapcsolódnak a kísérleti személyek mentális lexikonjában. Minden szó esetében az első 10 leggyakoribb választ elemeztem. A válaszok közül azokat vontam össze, amelyek ugyanazt a fogalmat jelölik, csak a gyerekek írták hibásan, mint pl. a *jókedv/jó kedv*.

BOLDOGSÁG	öröm (115); szeretet (75); család (22); boldogság/dolgagság (22); vidámság (15); jó/jo (13); X (13); szerelem (11); vidám (11); boldog/bolgo (10).
KÉRDEZ	kérdés/kerdes (30); X (25); kérdez (25); válasz (24), felel (19); válaszol (18); tanár (15); érdeklődik (11); valamit/valamait (10); felelek/felekek (9).
NAGY	magas/magass (50); kicsi (41); óriás/óriás (38); óriási (33); nagy (33); ember/eber/emmer (20); hatalmas (17); fa (13); ház (11); великий/великий (8).
ÁLOM	alvás/avás (63); álm (30); szép/sép (28); X (27); alszik (21); álmos (14); jó (13); ágy (13); álmodik (12); aludni (10).
AD	kap/kab (46); ad (34); vesz/vessz (28); ajándék (24); jószívű/jószívő (15); ajándékoz (10); X (9); kér (9); odaad/odad (8); adok (8).
KENYÉR	étel/étell (89); finom/vinom (52); ennivaló/enivaló/enivalov (33); kenyér/kenér (32); élelem (15); búza (15); хлеб/хлеб (14); kaja (14); eni/enni (13); liszt (12).
VÍZ	innivaló/inivaló/inni való/ini való/ini való/inivalov (49); víz (38); ital/itall/ittal (32); ini/inni (23); folyékony/fojékony/fojékon/folyékon (14); tiszta (13); élet (13); kék (12); tenger (12); szomszág (10).
ÉRDEKES	vicces/vices/vitcess (47); érdekes/erdekes (39); játék (21); X (18); film (16); nevetséges/nevecséges/neveteséges (11); jó (11); szép (10); vidám (9); vics/vic (7).
ANYA	szülő/sülő/szülő/szóló (68); szeretet (62); anya/annya (40); apa (22); kedves (16); szeret (13); szeretem (11); jó (11); szép (9); édesanya (9).
SZÁZ	szám (120); száz/100 (40); pénz/pez/pézn (39); sok (29); egy szám (17); сто (15); X (15); ezer (9); számok (7); ember (7).

Az első leggyakoribb tíz asszociációnál a szófajmegtartást vizsgálva a következő eredményeket kaptam.

boldogság	kérdez	nagy	álom	ad	kenyér	víz	érdekes	anya	száz
84,6%	39,2%	83,3%	45,9%	70,7%	77,5%	71,3%	67,2%	7%	3%

1. táblázat

Szófajmegtartás a 10 leggyakoribb válaszciónál

A *boldogság* absztrakt főnév, valamint a konkrét főnevek (*kenyér*, *víz*, *anya*) által kiváltott asszociációk nagy százalékban ugyanahhoz a szófajhoz tartoznak. Az *álom* absztrakt főnév válaszciónál jóval kisebb százalékban őrződik meg a szófaj, viszont erre a hívószóra 27 adatközlő nem írt választ. Az *ad* igére érkezett leggyakoribb asszociációk szintén nagy arányban igék, míg a *kérdez* hívószóra érkezettek csak 39,2%-ban. A melléknevek esetében is nagy a szófajmegtartó erő, míg a *száz* számnévre inkább a főnévi környezet a jellemző.

A tesztekben előfordul, hogy egyes szavakra nem érkezett válasz. Mivel minden szó esetében fél perc állt a tanulók rendelkezésére, hogy asszociációkat írjanak, így nem tarjuk valószínűnek, hogy a tanuló figyelme elkalandozott, nem figyelt oda az adott szónál. A következőkben megnézzük, hogy észrevehető e valamilyen szabályszerűség, melyek azok a szavak, amelyek aktivációs ereje gyengébb.

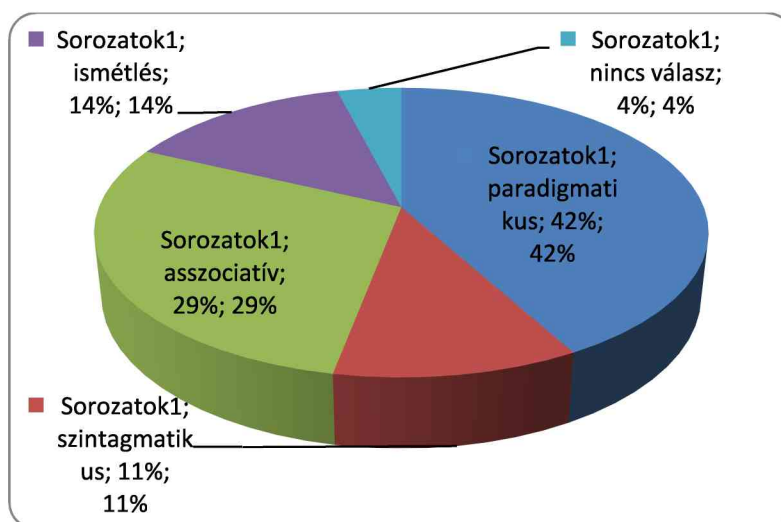
boldogság	kérdez	nagy	álom	ad	kenyér	víz	érdekes	anya	száz
2,77%	5,3%	1,49%	5,75%	1,9%	1,27%	0,6%	3,8%	1,49%	3,19%

2. táblázat

A „nincs válasz” kategória százalékos aránya a magyar hívószavakra érkezett válaszokban

A táblázat azt mutatja, hogy a „nincs válasz” kategória százaléka nem magas egyik szó esetében sem. Az *álom* hívószóra a gyerekek 5,75%-a nem adott választ, a *kérdez* igére pedig 5,3%. Óvatosan azt fogalmazhatjuk meg, hogy ezeknek a hívószavaknak az aktivációs ereje gyengébb, szemben például a konkrét főnevek aktivációs erejével, amelyeknél csak nagyon kis százalékban nem érkezett válasz.

A következő diagram azt ábrázolja, hogyan oszlanak meg a válaszciónál a hívószóval való kapcsolatuk alapján.



1. ábra

A hívószavak és a 10 leggyakoribb válaszszó közötti szemantikai kapcsolatok százalékos megoszlása

Az ábrán láthatjuk, hogy a leggyakoribb válaszok között előfordul a hívószó megismétlése, annak ellenére, hogy az instrukció tartalmazta azt is, hogy a felmutatott szót nem kell leírni. A fentebb is említett kutatási eredményekkel megegyezően a paradigmatis kapcsolatok vannak túlsúlyban. Azokat a válaszszavakat tekintettük paradigmatisnak, amelyeknél világosan leírható a kapcsolat a hívószó és a válaszszó között, tehát besorolhatók valamelyik altípusba (pl. hiperonim, hiponim stb.). Az asszociatív kapcsolatok aránya nagyobb, mint a szintagmatikus kapcsolatokéi, ami az asszociatív memória működésére utal.

A paradigmatis kapcsolatokon belül a következő kapcsolattípusok jelentek meg a vizsgált adatokban (a paradigmatis kapcsolaton belül meghatároztuk a morfológiai kapcsolatot, ide soroltam azokat a válaszszavakat, amelyek a hívószó valamely ragozott formái és a mondatban betöltött szerepük ugyanaz, mint a hívószónak, pl. AD – *odaad*).

hiperonim	KENYÉR – étel; ennivaló; élelem; kaja; VÍZ – ital; innivaló; ANYA – szülő; SZÁZ – szám; számok;
hiponim	KÉRDEZ – válaszol; felel; NAGY – magas; kicsi; AD – kap; vesz; kér; ÉRDEKES – vicces; nevetséges; ANYA – apa; SZÁZ – ezer;
szinonim	BOLDOGSÁG – öröm; vidámság; KÉRDEZ – érdeklődik; NAGY – óriás; óriási; hatalmas; AD – ajándékozik; ANYA – édesanya;
morfológiai	AD – <i>odaad</i> ;
lexikai ekvivalens	NAGY – великий; KENYÉR – хлеб; SZÁZ – сто.

A szintagmatikus kapcsolatok kategóriába csak azokat a válaszcavakat soroltuk, amelyek ép szintagmát alkotnak a hívószóval:

KÉRDEZ – tanár; valami; NAGY – ember; fa; ház; ÁLOM – szép; jó;
 KENYÉR – finom; VÍZ – folyékony; tiszta; kék; ÉRDEKES – játék;
 film; vicc; ANYA – szeret; SZÁZ – ember.

Az asszociatív csoportba soroltuk azokat a válaszcavakat, amelyeknek a kapcsolata nem írható le a paradigmatis és szintagmatikus kapcsolatok révén. Például:

BOLDOGSÁG – szeretet; ÁLOM – alvás; AD – ajándék; KENYÉR – búza; VÍZ – élet; ANYA – szeretet; SZÁZ – egy szám; ÉRDEKES – szép.

6. Megbeszélés

A mentális lexikonban lévő kapcsolatok feltárásának egyik módszere a szóasszociációs teszt, segítségével meghatározható a szavak közötti kapcsolatok jellege, erőssége. Jelen tanulmány a kétnyelvű kárpátaljai általános iskolások reprezentatív mintáján végzett vizsgálat eredményeinek egy szegmensét mutatja be, a hívószóhoz legszorosabban kapcsolódó válaszcavakat elemzi több szempontból. Az eredmények azt mutatják, hogy a hívószavak szófaja nagy százalékban megőrződik a leggyakoribb válaszcavakban is (kivételt képeznek az *álm*, *száz* és *kérdez* hívószavak). Azt fogalmazhatjuk meg tehát, hogy adatközlőink mentális lexikonjában az egyik fő rendezői elv a szófajtság. A hívószavaknál előfordult, hogy az adatközlők nem írtak semmit az adott stimulus szóra. Gósy Máriánál olvashatunk erről: „A lexikális hozzáférés »zsákutca«-nak, vagyis annak a ténynek, hogy a keresés során a beszélő nem talál megfelelő szót, számtalanszor lehetünk tanúi a mindennapi kommunikációban. Fokozott érzelmi állapotban, különösen szorongáskor a lexikális hozzáférés sikertelensége még gyakoribb és szembetűnőbb. Kétségkívül más okokra vezethető vissza a beszédprodukciónban bekövetkező, illetőleg az asszociáció során keletkezett lexikális zsákutca” (Gósy 2000). Lengyel Zsolt (2010) szóasszociációs vizsgálataiban ugyancsak találkozunk ezzel a jelenséggel. A szerző szerint ez a jelenség alátámasztja a folyamatot, amelynek részei a hívószó azonosítása, más szóval való kapcsolatának meghatározása, a vele kapcsolatban lévő szó azonosítása, lehívása és kivitelezése. Az, hogy egyes hívószavaknál nagyobb arányban megjelenik a „nincs válasz” kategória, annak köszönhető, hogy a különböző hívószavak eltérő nehézségeket támasztanak e folyamat során. A jelenséget nem köti szófajhoz, ahogy azt mi sem tesszük.

A kísérleti eredmények rámutattak arra, hogy a hívószavak és a leggyakoribb asszociációk közötti kapcsolatokban a paradigmatis a meghatározó, ezen belül a hiperonim, hiponim és a szinonim kapcsolatok a jellemzőek. A lexikai ekvivalencia aránya nem nagy, ahogy a másik nyelvből lehívott szavak aránya sem, ami arra enged következtetni, hogy adatközlőink magyar domináns kétnyelvűek. Az asszociatív kapcsolatok nagyarányú előfordulása az asszociatív memória működésére utal. Az eredmények megerősítéséhez, alátámasztásához azonban szükség van a teljes adatbázis

hasonló elemzésére. A jelen szóasszociációs vizsgálat eredményei megerősítik a mentális lexikon hálózatstruktúrájának jellegét.

IRODALOM

- Aitchison, Jean 2003: *Words in the Mind*, Oxford, Blackwell.
- Cruse, D. Alan 1986: *Lexical semantics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Cummins, Jim 2001: *Negotiating identities: Education for empowerment in a diverse society*, Los Angeles, California Association for Bilingual Education.
- De Groot, Annette M. B. – Kroll, Judith F. eds. 1997: *Tutorials in bilingualism: psycholinguistic perspectives*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ.
- Gósy Mária – Kovács Magdolna 2001: A mentális lexikon a szóasszociációk tükrében, *Magyar Nyelvőr* 125/3, 330–54.
- Gósy Mária 2000: Az életkor hatása a mentális lexikon működésére, *Magyar Nyelvőr* 124/4, 410–23.
- Lambert Wallace E. – Tucker G. Richard 1972: *Bilingual education of children: The St Lambert experiment*, Rowley, MA: Newbury House.
- Lengyel Zsolt 2008: *Magyar asszociációs normák enciklopédiája I*, Budapest, Tinta Könyvkiadó
- Lengyel Zsolt 2010: „Nincs válasz” kategória szóasszociációs vizsgálatokban, in Navracsics Judit szerk.: *Nyelv, beszéd, írás*. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 30–41.
- Lipka, L. 1992: *An outline of English lexicology*. 2nd ed. Tübingen, Niemeyer.
- Lippman Marcia Z. 1971: Correlates of contrast word associations: Developmental trends, *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 10, 392–99.
- Navracsics Judit 1999: *A kétnyelvű gyermek*, Budapest, Corvina Kiadó.
- Navracsics Judit 2001: *Kétnyelvűek mentális lexikonjának jellegzetességei = Alkalmazott Nyelvtudomány 1*.
- Navracsics Judit 2002: Influences across languages in trilingual acquisition, in: L3 Conference Interactive CD-Rom. Fryske Academy, 2002. 55. sz. cikk.
- Navracsics Judit 2007: *A kétnyelvű mentális lexikon*, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Nelson, Katherine 1977: The syntagmatic-paradigmatic shift revisited: A review of research and theory, *Psychological Bulletin* 84, 93–116.
- Piaget, Jean 1964: Le langage et la pensée du point de vue génétique, in: *Six études de psychologie*, Genève, Editions Gonthier, S. A. 100–13.
- Sheng, Li – McGregor, Karla K. – Marian, Viorica 2006: Lexical-semantic organization in bilingual children: Evidence from a repeated word association task, *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 49/3, 572–87.
- Singleton, David 1999: *Exploring the second language mental lexicon*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Vygotsky, Lev S. 1962: *Thought and language*, Cambridge, MA, MIT Press.

BILINGUALISM: PSYCHOLINGUISTIC DIMENSIONS

SZILVIA BÁTYI

In recent years the bilingual mental lexicon has become a central topic of psycholinguistic research. One of the most relevant methods to reveal the links and connections within the lexicon is the word association test. The present study analyses the data of a word association test from the perspective of paradigmatic/syntagmatic/associative connections between words. The research was conducted amongst 469 Hungarian-Ukrainian bilingual children (age of 12-13) in the Hungarian schools of Transcarpathia and three control groups were also included: Hungarian monolinguals from Hungary, Ukrainian monolinguals from Ukraine and Hungarian-Slovak bilinguals from Slovakia. The research proved the network-like organisation of the mental lexicon. The recent analysis was done on the strongest associations triggered by the stimuli words and results show that the main organising principle within the mental lexicon is based on meaning.